

УДК 37.013.77 : 796] : 378

Дерека Т.Г.

АКМЕ-МОТИВАЦІЙНА КОМПОНЕНТА АКМЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ: ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ В ПРОЦЕСІ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

В статті автором визначено компоненти акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання: акме-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний (акме-якості особистості). Досліджено особливості формування акмеологічної компетентності в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології. В результаті кореляційного аналізу було визначено взаємозв'язок складових акме-мотиваційної компоненти акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання. За результатами факторного аналізу здійснено групування складових компонентів акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання за чотирма факторами.

Ключові слова: акмеологія, акме-мотивація, акмеологічна компетентність, професійна підготовка, фізичне виховання.

Постановка проблеми. Інтегрування української професійної освіти в загальноєвропейський й світовий контекст розпочинається з усвідомлення засад і принципів сучасної неперервної професійної освіти та пошуку шляхів її практичної реалізації. На думку дослідників, цьому мають сприяти психолого-педагогічні дослідження різноманітних аспектів функціонування системи неперервної професійної освіти, і перш за все проблеми духовного розвитку людини, максимального розкриття потенціалу кожної людини, її розвитку та формування як суб'єкта соціального життя, підготовки до постійного удосконалення, саморозвитку та самореалізації [5, 8].

У Рекомендаціях Європейського парламенту та Європейської ради про ключові компетентності для навчання впродовж життя зазначається, що позитивне ставлення до навчання передбачає мотивацію та налаштованість його продовжувати і досягати успіхів у ньому впродовж життя. Готовність до розв'язання проблем сприяє як суто навчальному процесу, так і здатності індивіда долати перешкоди й адаптуватися до змін [9]. Важливими елементами позитивного ставлення є бажання використовувати попередній навчальний та життєвий досвід, шукати можливості для навчання та застосовувати набуті знання у різних життєвих контекстах [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мотивації людини достатньо широко представлена в численних дослідженнях вчених (Б. Г. Ананьєв, А. Г. Асмолов, Н. А. Бакшаєва, А. О. Вербицький, Л. С. Виготський, В. В. Давидов, Є. П. Іллін, А. Н. Леонтьєв, Б. Ф. Ломов, С. Л. Рубінштейн, J. Atkinson, D. Birch, J. Nuttin), що можна пояснити потребами сучасної освітньої практики.

Б. Ф. Ломов відносить мотиви до системоутворюючих факторів особистості, оскільки мотивація є глибоко особистісним утворенням, без якого не буває діяльності. Таким чином, мотив є невід'ємним структурним компонентом діяльності [7]. Є. П. Іллін зазначає, що мотиви виступають як стимули, реальні двигуни людської діяльності та могутні регулятори поведінки [1]. Н. А. Бакшаєва, А. О. Вербицький вважають, що в системі неперервної освіти найважливіше значення має розвиток пізнавальних мотивів та пізнавальних можливостей особистості як основи успішного навчання та готовності до самоосвіти. Зміни в мотиваційній сфері, специфічні для кожного віку, являють собою новий етап формування особистості; процес розвитку мотиваційної сфери людини є, як зазначають дослідження Л. І. Божович, центральною ланкою формування особистості [2].

Метою дослідження було дослідити особливості формування акме-мотиваційної компоненти акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання в процесі неперервної професійної підготовки на засадах акмеології.

Результати дослідження. Дослідження проводилися на базі Київського університету імені Бориса Грінченка. Впродовж 2010-2015 років у навчальному процесі підготовки фахівців фізичного виховання було використано акмеологічно спрямовані активні методи навчання. Для формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання зміст навчальних дисциплін було збагачено

акмеологічною складовою. В дослідженні брали участь студенти спеціальності "Фізичне виховання" у кількості 194 особи.

Акценти у формуванні акмеологічної компетентності в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології зміщуються від початкового рівня вищої освіти до бакалаврського та магістерського рівня.

На початковому рівні вищої освіти у фахівців фізичного виховання переважно формується акме-мотиваційна компонента акмеологічної компетентності як сукупність спонукань та умов, що детермінують, активують, спрямовують та регулюють акме-орієнтований саморозвиток фахівця.

На початку першого курсу акме-мотиваційна компонента у студентів основної групи (експериментальної) була становила 55,2%, у групи контрольної групи студентів показник акме-мотиваційної компоненти становив 54,6% сформованості. Таким, чином, на початок проведення констатувального експерименту показники рівня сформованості акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності студентів спеціальності "Фізичне виховання" не спостерігалось. В процесі акмеологічно спрямованої професійної підготовки, збагачення змісту навчальних дисциплін акмеологічною складовою, використання акмеологічних методів навчання у студентів контрольної групи впродовж навчання на I курсі спостерігається збільшення рівня сформованості акме-мотиваційного компонента на 7,2% за навчальний рік. У студентів контрольної групи даний показник складає 2,3%. Формування акме-мотиваційної компоненти акмеологічної компетентності відбувається впродовж навчання на всіх освітніх рівнях. В процесі акмеологічно спрямованого навчання на II курсі спостерігається збільшення рівня сформованості акме-мотиваційного компонента у студентів експериментальної групи на 6,8%. Показники рівня сформованості даного компонента у студентів контрольної групи становив 1,8%. На III курсі в процесі акмеологічно спрямованої професійної підготовки фахівців фізичного виховання спостерігається збільшення рівня сформованості акме-мотиваційного компонента у студентів експериментальної групи впродовж навчального року на 4,5%. У студентів контрольної групи даний показник майже не змінився. На IV курсі бакалаврського рівня вищої освіти в процесі професійної підготовки фахівців фізичного виховання рівень сформованості акме-мотиваційного компонента у студентів експериментальної групи збільшився на 5,44%. В свою чергу, у студентів контрольної групи даний показник склав 1,2%.

Таким чином, у експериментальної групи студентів спеціальності "Фізичне виховання" за період навчання на бакалаврському рівні вищої освіти рівень сформованості акме-мотиваційного компоненту акмеологічної компетентності становив 79,52%. У студентів контрольної групи за відповідний період навчання даний показник склав 60,9%.

Тенденція щодо формування акме-мотиваційної компоненти акмеологічної компетентності у бік зростання простежується і на магістерському рівні вищої освіти. У студентів експериментальної групи за період навчання в магістратурі рівень сформованості акме-мотиваційного компонента збільшився на 4,78% та становив 84,3%. У студентів контрольної групи під час навчання в магістратурі рівень сформованості акме-мотиваційного компонента збільшився лише на 2,4% й даний показник склав 63,3%.

В результаті проведення кореляційного аналізу ми визначили ступінь залежності рівня сформованості акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності та її складових. Найсильніша залежність акме-мотиваційного компонента простежується з такою групою складових: соціальні мотиви ($r = 0,99$), навчально-пізнавальні мотиви ($r = 0,97$) та професійні мотиви ($r = 0,966$). Таким чином, зазначена група мотивів показав, що студенти спеціальності "Фізичне виховання" навчаються задля отримання професії, яка дозволить у майбутньому забезпечити соціальні потреби особистості (прагнення одержати знання, розуміння необхідності навчатися, отримати професію; потреба у громадській діяльності, самовираженні, забезпеченні соціальних прав, спілкуванні з іншими людьми, взаємодія з соціумом у всіх його проявах; потреба фінансово-економічного забезпечення життєдіяльності людини в конкретному соціумі). Мотиви соціальної співпраці, що полягає у бажанні спілкуватися і взаємодіяти з іншими людьми, усвідомлювати, аналізувати способи й форми співпраці та стосунків з іншими, на нашу думку, є важливою основою самовиховання, самовдосконалення особистості. Соціальні мотиви також спонукають студентів замислитися над майбутнім, чи можливе застосування їх професії з ціллю придбання грошей, чи то з ціллю отримання певного положення в суспільстві.

Навчально-пізнавальні мотиви акме-мотиваційної компоненти виявляються у пробудженні пізнавальних інтересів особистості й реалізуються шляхом отримання задоволення від самого процесу пізнання та його результатів. Пізнавальна діяльність студентів спеціальності "Фізичне виховання" є провідною сферою її життєдіяльності. Тому формування пізнавальних мотивів у студентів є провідним фактором успішності пізнання.

Професійні мотиви акме-мотиваційної компоненти відображають прагнення особистості отримати професійну підготовку для продуктивної участі у професійній діяльності. Професійні мотиви вступають у дію на етапі безпосередньо професійної підготовки та впливають на кінцевий результат формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання. Керуючись професійними мотивами

студенти вбачають себе майбутніми фахівцями і прагнуть отримати знання з галузі своєї майбутньої професії.

Наступна група складових акме-мотиваційного компонента, яка впливає на рівень формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, це: мотиви престижу ($r = 0,95$), комунікативні мотиви ($r = 0,94$), мотиви уникнення ($r = 0,90$). Мотиви престижу в структурі акме-мотиваційного компонента характеризують бажання лідерства у навчанні, бажання студента бути попереду не зважаючи ні на що інше, бути першим усюди. Мотиви престижу є одними з мотивів, що спонукає студентів до учбової діяльності.

Комунікативні мотиви, це мотиви які керують студентами при виборі майбутньої професії і спонукають до поширення комунікації, для надбання певного багажу знань при подальшому спілкуванні зі студентами, викладачами.

Мотиви уникнення в структурі акме-мотиваційного компонента характеризують студентів спеціальності "Фізичне виховання" як індивідів, які зацікавлені не стільки у кінцевому результаті, як у достойному виході із ситуації, що склалася.

Третя група складових акме-мотиваційного компонента, яка впливає на рівень формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, це: мотивація досягнення ($r = 0,64$), самомотивація ($r = 0,60$), життєва установка ($r = 0,43$). Мотивація досягнення в структурі акме-мотиваційного компонента характеризують студентів як особистість яка ставить перед собою позитивно сформульовану мету діяльності та впевнена у досягненні цієї мети. Величина коефіцієнту вказує на значний зв'язок між досліджуваними показниками.

Самомотивація розуміється система внутрішньої мотивації, для керування й організації діяльності особистості. Самомотивація дуже індивідуальна, тому кожна людина вибирає різні способи для того, щоб мотивувати себе. Самомотивація має значний зв'язок та вплив на рівень формування акме-мотиваційного компонента акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання.

Життєва установка є базовими уявленнями особистості про світ та оточуючих людей. Дана складова акме-мотиваційної компоненти має помірний вплив на формування акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання, оскільки може швидко змінювати відповідно до життєвої чи навчальної ситуації.

Аналіз результатів, отриманих після проведення педагогічного експерименту вказує на те, що у студентів експериментальної групи зафіксовано статистично значущі відмінності як у рівні акмеологічної компетентності у цілому, так і у рівні сформованості її компонентів ($p < 0,05$). У студентів контрольної групи спостерігається певна динаміка, але статистично значущі відмінностей у рівні сформованості акмеологічної компетентності та досліджуваних компонентів зафіксовано не було ($p > 0,05$).

Порівняльний аналіз рівня сформованості акмеологічної компетентності та її компонентів в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання контрольної та експериментальної групи представлено на рис. 1.

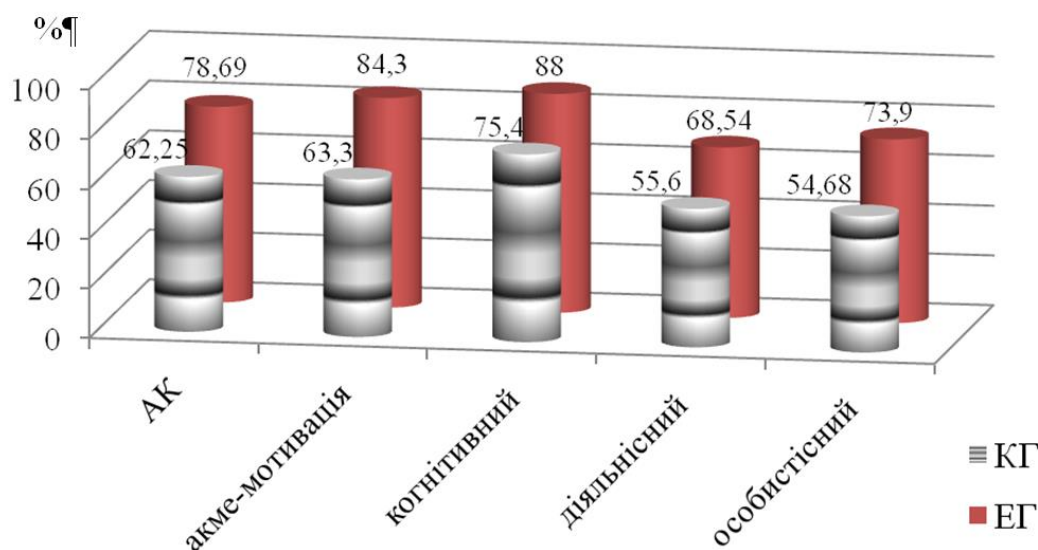

Рис. 1. Рівень сформованості акмеологічної компетентності (АК) та її компонентів в процесі неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання

Для перевірки авторської концепції неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології ми використали факторний аналіз. За результатами факторного аналізу ми здійснили групування, класифікацію та компактну візуалізацію складових компонентів акме-мотивації, когнітивного, діяльнісного та особистісного акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання. Складові компоненти (акме-мотивації, когнітивного, діяльнісного та особистісного) акмеологічної компетентності було згруповано за чотирма факторами.

До першої групи факторів входять складові акме-мотивації: мотиви престижу, професійні мотиви, навчально-пізнавальні мотиви, мотивація досягнення, та складові особистісного компоненту: ставлення до свого "Я" ("Я-концепція"), здібності до психологічної близькості з іншою людиною, емпатія. До другої групи показників входять організаторські здібності, комунікативні здібності, потреба в досягненні, творчий потенціал особистості, соціальні мотиви. До третьої групи ввійшли такі складові: самомотивація, емоційна поінформованість, розпізнавання емоцій інших людей (діагностика "Емоційного інтелекту"). Четверту групу складають когнітивний компонент та складова діяльнісного компонента – науково-дослідна робота студентів, інтегральний показник мотивації діяльності.

Таким чином, згрупувавши складові компоненти акмеологічної компетентності фахівців фізичного виховання ми можемо їх об'єднати для подальшого аналізу: перший фактор – мотиваційно-особистісний, другий фактор – особистісний, третій фактор – емоційно-психологічний, четвертий – навчання на дослідницькій основі.

Всі виділені фактори об'єднують 79,8% всіх показників, складових компонентів акмеологічної компетентності. Відтак, накопичений відсоток дисперсії чотирьох факторів означає, що за допомогою факторного аналізу ми досить повно охарактеризували нашу сукупність даних. Загальний відсоток дисперсії для кожного фактора, вказує на його значимість. Найбільш значимим в наших дослідженнях є перший фактор (мотиваційно-особистісний), який має найбільший відсоток загальної дисперсії 43,53%. Мотиваційно-особистісний фактор включає в себе найбільше змінних (складових компонентів акмеологічної компетентності).

Кількісні значення об'єктів першого фактора показав, що найбільшу факторну вагу (factor scores) мають мотивація досягнення (0,83), здібності до психологічної близькості з іншою людиною (0,8), ставлення до свого "Я" ("Я-концепція") (0,79), емпатія (0,77), навчально-пізнавальні мотиви (0,74), мотиви престижу (0,71), професійні мотиви (0,70). Дані складові також мають високий коефіцієнт кореляції та зв'язок всередині акме-мотиваційного та особистісного компонентів.

Висновок. Тому, дуже важливим є формування на початковому рівні вищої освіти та на перший курс бакалаврського рівня навчальний процес професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології спрямовувати на переважне формування акме-мотиваційної компоненти акмеологічної компетентності як сукупності спонукань та умов, що детермінують, активують, спрямовують та регулюють акме-орієнтований саморозвиток фахівця.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі полягають у дослідженні варіативності моделей неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання на засадах акмеології.

Використані джерела

1. Іллін Є. П. Мотиви і мотивація / Є. П. Іллін; [переклад з рос. мови Т. В. Тадеєвої]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. – 512 с.
2. Бакшаева Н. А. Психология мотивации студентов : учебное пособие / Н. А. Бакшаева, А. А. Вербицкий. – М. : Логос, 2006. – 184 с.
3. Деркач Т. Г. Неперервна професійна підготовка фахівців фізичного виховання: акмеологічні засади [монографія] / Т. Г. Деркач; за ред. С. О. Сисоєвої. – Київ : Видавництво ВП "Едельвейс", 2016. – 528 с.
4. Деркач Т. Г. Акмеологічні засади неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання: концепція дослідження / Т. Г. Деркач // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка МОН України, 2015. – № 7.– С. 31-38.
5. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионализма / А. А. Деркач. – М. : Воронеж, 2004. – 253 с.
6. Кузьмина Н. В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования / Н. В. Кузьмина. – М. : ИЦПКПС, 2001. – 144 с.
7. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологи / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 444 с.
8. Петровская Т. В. Педагогическое мастерство. Практикум : учеб. пособие / Т. В. Петровская, И. В. Толкунова, И. И. Смоляр. – К. : Олимпийская литература, 2013. – 112 с.
9. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти : монографія / Ю. М. Рашкевич. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 168 с.

Dereka T.

**ACME-MOTIVATIONAL COMPONENT
OF PHYSICAL EDUCATION SPECIALISTS' ACMEOLOGICAL COMPETENCE:
THE DYNAMICS OF FORMATION DURING LIFELONG
PROFESSIONAL TRAINING**

In the article the author defined components of physical education specialists' acmeological competence such as: acme-motivational, cognitive, activity and personal (acme-traits of personality). The features of physical education specialists' acmeological competence formation in the process of continuous professional training based on the acmeology. It was revealed that the emphasis in the acmeological competence formation shift from entry level to higher education Bachelor and Master levels. The results of the correlation analysis show interconnection between acme-motivational component of physical education specialists' acmeological competence. The strongest dependence of acme-motivational component observed with following group of components: social motives ($r = 0,99$), educational and cognitive motivation ($r = 0,97$) and professional reasons ($r = 0,966$).

The results of the factor analysis carried grouping of physical education specialists' acmeological competence constituents on following four factors: personal motivational, personal, emotional and psychological, studies on research basis. Determined that the first group of factors includes such components as acme-motivation: reasons of prestige, professional motivation, training and learning motivation, achievement motivation, together with some components of the personal component such as attitude to himself ("I-concept"), the ability to psychological contiguity with another person, empathy.

Motivational-personal factor is the most significant. It has the largest percentage of the total variance up to 43.53%. Motivational-personal factor includes the biggest number of variables (the components of acmeological competence). The greatest "weight factor" among the variables motivational and personality factors are: achievement motivation (0,83), the ability to psychological contiguity with another person (0,80) attitude to himself ("I-concept") (0,79), empathy (0,77), educational and cognitive motives (0,74), the motives of prestige (0,71), professional motives (0,70). It was revealed that the formation of acmeological competence acme-motivational component determines, activates, steers and regulates a specialist's acme-oriented self-development.

Key words: *acmeology, acme-motivation acmeological competence, professional training, physical education.*

Стаття надійшла до редакції 15.09.2016